

A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége brünni szervezetének lapja

BRÜNNI MAGYAR KUTATK

15. évfolyam
2009/1

Tartalom / Obsah

SZERVEZETI ÉLET

2008 2. félévének és 2009 1. félévének eseménynaptára	4
Brünni világok.....	4
Tisztújítás a CSMMSZ-ben	6
Teplicei élmények.....	7
Esterházy Jánosra emlékeztünk.....	10
Visszatekintés a koutyi művelődési táborra	11

ÉVFORDULÓK

Kazinczy Ferenc és Csehország (kétnyelvű)	12
Eszterháza leghíresebb muzsikusa	18
Száz éve született Radnóti Miklós	19

ANYANYELVÜNK

Vázlat a szleng és a magyar nyelv kapcsolatáról	20
Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke.....	23

BRÜNNI SÉTÁK

A régi városháza egykor és ma.....	24

INNEN-ONNAN

Könyvajánló	25
Rákóczi sugárút Rodostóban	26
Márai-emléktábla San Diegóban.....	26

CSEH ÖSSZEFOGLALÓ..... 27

ZE ŽIVOTA SVAZU

Kronika 2. pololetí 2008 a 1. pololetí 2009.....	4
Brněnské světy	4
Nové vedení Svazu Maďarů	6
Zážitky z Teplic	7
Vzpomínka na Jánose Esterházyho.....	10
Vzdělávací tábor v Koutech.....	11

VÝROČÍ

Ferenc Kazinczy a české země.....	15
Nejslavnější hudebník v Eszterháze – J. Haydn	18
100 let od narození básníka Miklóse Radnótiho.....	19

NAŠE MATEŘŠTINA

Poznámky ke vztahu slangu a maďarského jazyka.....	20
Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke.....	23

PROCHÁZKY PO BRNĚ

Stará radnice kdysi a dnes.....	24

ZAJÍMAVOSTI

Knižní novinky.....	25
Rákócziho ulice v Tekirdagu	26
Pamětní deska S. Máraie v San Diegu	26

ČESKÉ RESUMÉ..... 27

Kiadja:

Cseh- és Morvaország
Magyarok Szövetsége – Brünn

Szerkesztők:

Ambrus Tünde

Detáry Attila

Grafikai szerkesztő:

Füzék Péter

A szerkesztőség címe:

Svaz Maďarů – Brno,
Gorkého 12, 602 00 Brno
telefon/fax: +420 541 241 062
e-mail: info@mkic.cz

Regisztrációs szám:

MK ČR E 11196

A folyóirat megjelenését

Brünn Város Polgármesteri

Hivatala támogatja

Vydavatel:

Svaz Maďarů žijících v českých
zemích – Brno

Redaktoři:

Tünde Ambrus

Attila Detáry

Grafická úprava:

Peter Füzék

Adresa:

Svaz Maďarů – Brno,
Gorkého 12, 602 00 Brno
telefon/fax: +420 541 241 062
e-mail: info@mkic.cz

Registrace:

MK ČR E 11196

*Vyčbází za finanční
podpory*

Magistrátu města Brna

Eseménynaptár 2008/2

Augusztus 2., Telnice

• **Gulyásfőzés a telnicei country-napon és a kopjafa megkoszorúzása**

Augusztus 29-31., Kouty

• **A cseh- és morvaországi magyarok művelődési tábora**

Szeptember 6., Bílina

• **A Kóris táncsoport fellépése a „Bányászok napja” elnevezésű rendezvényen**

A rendezvényen a CSMMSZ teplicei szervezetének tagjai gulyást főztek és magyar termékeket árúsítottak.

Szeptember 7., Brünn-Řečkovice

• **Magyar nyelvű ökumenikus istentisztelet**

Az istentiszteletet Kovács Lajos a Csehszlovák Huszita Egyház lelkésze tartotta.

Szeptember 30., Stará Pekárna, Brünn

• **A Kaltenecker Organ Trio zenekar koncertje**

Október 1., MKIC, Brünn

• **A Via Moravia és az útvonal Szent Márton-ábrázolásai**

Előadók: Feiszt György és Orbán Róbert (Szombat hely).

Október 12., Brünn-Lesná

• **Őszi kirándulás és gyermekfoglalkozás**

Kirándulás a Lesná városrész melletti erdőbe, az őszi erdő kincseinek gyűjtése.

Október 19., Špilberk, Brünn

• **Ünnepi megemlékezés és koszorúzás a magyar jakobinusok emléktáblájánál**

Brünni világok

A Masaryk Egyetem Bölcsésztudományi Kara 2008 telén „Brünni világok” címmel egy több héten át tartó rendezvénysorozatot szervezett, melynek célja az volt, hogy megismertesse a cseh diákokat a közöttük élő kisebbségekkel (mint például a vietnamiak, mongolok, arabok, oroszok, stb.), bemutassa kultúrájukat, mindennapi életüket. A programon belül magyar hetet is tartottak, amelyre meghívást kapott a CSMMSZ Brünni szervezete, a Kazinczy Ferenc Diákklub, a Kóris Brünni magyar néptáncgyűttes és a szlovákiai Kicsi Hang verséneklő együttes.

November 25-én a kar aulájában szép számban gyűltek össze a cseh diákok, hogy betekintést nyerhessenek a magyar kultúrába és a Brünnben tanuló magyar diákok életébe. A műsort a Kóris

néptáncsoport kezdte 30 perces előadásával. Magyar népzene és népdalok töltötték meg az épületet, mely odavonzotta a kíváncsi füleket, így az érdeklődők száma egyre csak nőtt. A magyar néptáncról elragadtatott közönség lelkesen tapsolt az előadás végén, és ráadást követelt.

Ezután bemutatkozott a CSMMSZ és a KAFEDIK, akik rövid fényképes prezentációt készítettek szervezetükről, tevékenységükről, programjaikról. Az este beszélgetéssel zárult, két KAFEDIK-os diákot faggathattak az összegyűlték egy műsorvezető segítségével. A kérdések főleg a szlovák-magyar viszonyok átláthatatlan, a média által eldulvurnak titulált helyzetéről szóltak, de persze akadtak kellemesebb témák is a beszélgetés során.

Az este folyamán mindenki bátran belekóstolhatott a magyaros ízekbe is. Bár a csípős kolbász kifogott a merész vállalkozókon, a körözött és a sütemény nagyon gyorsan elfogyott, és a magyar borokkal is elégedettek voltak a cseh diákok. Az estéről megjelent egy beszámoló a Masaryk Egyetem havilapjában, a „Muni.cz”-ben.

A magyar kultúra bemutatása ezzel még nem ért véget. December 1-én a Kicsi Hang verséneklő együttes látogatott el Brünnbe. Őket mindig szívesen látjuk nálunk, hiszen utánozhatatlan hangulatot és teltházat varázsolnak minden alkalommal. Most sem volt ez másként. Bár nem sok cseh jött el a koncertre, de a magyar diákok annál nagyobb szeretettel fogadták a két zenészt.

Miklé Henrietta

Október 19., Vaňkova, Brünn

• **15 évesek vagyunk – jubileumi ünnepi est**

A CSMMSZ Brünni szervezete létrejöttének 15. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen közreműködtek: Mészáros Antal és Dániel, a Kóris néptáncsoport.

Október 30., MKIC, Brünn

• **Borkóstoló**

Minőségi magyar borok bemutatója.

November 18., MKIC, Brünn

• **Dráfi Mátyás színművész előadói estje**

November 22., Dělnický dům, Brünn

• **Magyar Est**

A Kóris néptáncsoport magyar estje tánc házzal.

November 25., Masaryk Egyetem, Brünn

• **„Brünni világok” – a Brünnben élő nemzeti-ségek fesztiválja**

A Kóris táncsoport fellépése, majd beszélgetés a Masaryk Egyetem hallgatóival.

November 29., Telnice

• **Megemlékezés az austerlitz-i csatában elesett székely katonák emlékművénél**

December 1., Kavárna Trojka, Brünn

• **A Kicsi Hang verséneklő együttes koncertje**

A koncert a „Brünni világok” fesztivál részeként került megrendezésre.

December 4., Reduta Színház, Brünn

• **Egy városban élünk**

A nemzeti kisebbségek karácsonyi koncertje, amelyen szervezetünket a Kóris táncgyűttes képviselte.

December 10., MKIC, Brünn

• **Karácsonyi zenés találkozó**

a „Výbor národní kultury” közreműködésével.

December 11., MKIC, Brünn

• **Balkán est**

Társrendező: a brünni Délszláv Baráti Tarsaság.

December 14., MKIC, Brünn

• **Karácsonyi készülődés**

Gyermekfoglalkozás – adventi klubdelután kicsiknek és nagyoknak.

Eseménynaptár 2009/1

Február 26., MKIC, Brünn

• **Táncház**

a Kőrös néptáncsoport tagjainak közreműködésével.

Február 28., Autoklub ČR, Prága

• **18. Prágai Magyar Bál**

Március 11., MKIC, Brünn

• **A CSMMSZ brünni szervezetének évről-évről tag-sági gyűlése**

Március 15., Špilberk, Brünn

• **Ünnepi megemlékezés és koszorúzás a magyar jakobinusok emléktáblájánál**

Március 28., PMKK, Prága

• **A CSMMSZ IX. Országos Tisztújító Küldött-közgyűlése**

Tisztújítás a CSMMSZ-ben

Az 1990-ben megalakult Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetségének napjainkban hét városban működik szervezete: a prágai, ostravai, brünni, pilzeni és teplicei szervezeten kívül 2008-ban alap-szervezet alakult Olomoucban, 2009-ben pedig Lovosicében. Az 1995-től működő litomeicei szervezet a taglétszám csökkenése miatt 2008-ban megszűnt. Jelenleg a CSMMSZ biztosítja a csehországi magyarok érdekképviselését a Cseh Köztársaság Kormányánál mellett működő Nemzetiségi Kisebbségek Tanácsában és ennek különböző albizottságaiban, valamint a Cseh Köztársaság Kulturális Minisztériumának és Iskolaiügyi Minisztériumának szakbizottságaiban.

2009. március 28-án került sor Prágában a CSMMSZ IX. Országos Tisztújító Küldöttközgyűlésére, amelyen a küldöttek ismét Rákóczi Annát, az ostravai helyi szervezet elnökét választották meg a CSMMSZ országos elnökévé. Az alelnöki funkciót a prágai Végh István tölti be.

A CSMMSZ Országos Elnökségét

az egyes helyi szervezetek küldöttei alkotják

az alábbi összetételben:

Rákóczi Anna (Ostrava)

Bak Lajos (Ostrava)

Nagy Sándor (Olomouc)

Kuczman Miklós (Pilsen)

Detáry Attila (Brünn)

Fazekas Mónika (Brünn)

Kulima Ferenc (Teplice)

Soós Jenő (Teplice)

Hulák Gyula (Teplice)

Végh István (Prága)

Kosár Árpád (Prága)

Kokes János Zoltán (Prága)

Becske Katalin (Prága)

Pospíšilová Iveta (Lovosice)

Az Országos Ellenőrző Bizottság tagjai:

Farkas Éva (Prága) - elnök

Mlejnek Ilona (Brünn)

Javorcsik Károly (Pilsen)

(bmf)

Teplicei élmények

Május vége felé közeledve már évek óta azt hallom barátaimtól, ismerőseimtől, hogy Teplicén, az idénynyitó bálon nagyot mulattak! Hogy milyen jó volt a műsor, a hangulat... A sok dicséret nagyon kíváncsivá tett, többször terveztem, készültem, hogy elmegyünk a férjemmel, de a dolgok valahogy másképpen alakultak. Közbejött valami fontos, halaszthatatlan feladat, munka.

Az idén azonban elhatároztam, hogy ha törik, ha szakad, megyünk! Az idei műsor is érdekesnek ígérkezett: a Komáromi Nyugdíjas Klub Klapka György Dalköre, a Csalogányok, Gulyásfesztivál, majális. Május 30-án, szombaton reggel borult volt az égbolt. Induljunk, ne induljunk? Elindultunk, annak reményében, hogy ott, északon jobb lesz az időjárás. És valóban: ahogy távolodtunk Brünntől, közeledtünk Prágához, elállt az eső, és itt-ott a napocska is kikukkantott. Teplicére érve ugyan nem lett tavaszi idő, de legalább már nem esett az eső. Bár először voltam ebben az észak-csehországi városban, mégis úgy éreztem a város központjába érve, hogy ünnepi hangulat fogad bennünket.

A műsort megelőzően ünnepi ebédre voltunk hivatalosak, s mivel Fazekas Mónika még nem érkezett meg, a férjemmel mi képviseltük a CSMMSZ brünni szervezetét. A Magyar Köztársaság prágai nagykövete, öccsellenciája dr. Szóke László és a CSMMSZ országos elnöke, Rákóczi Anna asszony társaságában finom ebédet fogyasztottunk és kellemes időt töltöttünk. Ebéd után, többszöri kérdezősködéssel megtaláltuk a parkban a „kagylót” is. A sétány mentén már álltak a sátrak, illatok kavaroztak a levegőben. Micsoda illatok! Sült kolbász, babgulyás, öngulyás, kicsit távolabb édes illatok csapták meg az arra jövő-menő emberek orrát. Eszembe jutott egy idézet: „vadat, halat, s mi jó falat, szem-szájnak ingere”. Igaz, a hal hiány-

Április 18., PMKK, Prága

• **Összhang – irodalomkedvelők és zenebarátok találkozója**

Szórakoztató műsor a csehországi magyarok számára.

Április 21., Stará pekárna, Brünn

• **A Borbély Mihály Quartet koncertje**

A koncertre a „JAZZFEST BRNO 2009” fesztivál keretén belül került sor. Társrendező: Agentura Art.

Május 14., az Irgalmas-rend konventjének terme, Brünn

• **Vojtek János koncertje**

A koncerten Bach, Beethoven, Chopin, Liszt, Schuman, Rachmaninov és Gershwin műveit tolmácsolta zongorán prof. Jiří Doležel kiváló tanítványa.

Május 20., Bílý dům, Brünn

• **A magyar nyelv és kultúra napja Brünnben**

Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója alkalmából; Richard Pražák (Brünn) és G. Kovács László (Budapest) előadása, a Misztrál együttes és Berecz András mesemondó fellépése.

Társrendezők: Prágai Magyar Kulturális Központ, Brünni Kulturális Centrum, Kazinczy Ferenc Diáklklub.

Május 26., Stará pekárna, Brünn

• **A Váczi Dániel Trio koncertje**

A koncertre a „JAZZ JARO 2009” fesztivál keretén belül került sor. Társrendező: Agentura Art.

Május 30., Teplice

• **Teplicei Magyar Kulturális Tavasz**

A teplicei fürdőszезон ünnepélyes megnyitója, amelynek programszervezésében részt vett a CSMMSZ teplicei szervezete.

Június 13., Mírov

• Ünnepi megemlékezés Esterházy János tiszteletére

Szentmise a mírovi börtönkápolnában, majd koszorúzás a rabtemetőben Esterházy János jelképes sírjánál. Szervező: a CSMMSZ osztravai szervezete.

Június 13., Régi városbáza udvara, Brünn

• A Kőrís táncsoport fellépése a „Babylonfest 2009” fesztiválon

Június 19-21., Bystřice nad Olší

• A Kőrís táncsoport fellépése a Nemzetközi Szentivánéji Folklorfesztiválon

Június 25-28., Strážnice

• 64. Nemzetközi Folklorfesztivál

A fesztivál Domovina részében felléptek a csehországi kisebbségek folklorcsoportjai, köztük a brünni Kőrís.

Július 18., Mikulov

• A Dyje-menti Nemzetek X. Fesztiválja

A fesztiválon felléptek a vidék nemzeti kisebbségeinek szölistái és folklorcsoportjai, köztük a brünni Kőrís táncsoport is.

Augusztus 1., Telnice

• Gulyásfőzés a telnicei country-napon és a kopjafa megkoszorúzása

Augusztus 28-30., Kouty

• A cseh- és morvaországi magyarok művelődési tábora

Augusztus 29., Vizovice

• A legendás Omega együttes koncertje a „Trnkobrani” fesztiválon

zott – halászlét nem főzött senki – de azon kívül minden megvolt. Még a régi jó ismerős barackpálinkát és fekete címkés cse-resznye pálinkát is megtaláltuk. Ahogy a sátrak között barangoltunk, a CSMMSZ teplicei szervezetének elnökével, Kulina Ferencsel is összeszefutottunk, sok feladata, elintéznivalója volt, de szakított időt arra is, hogy üdvözljön minket városában, útba igazítson a szállás felé, elmondja hol találkozzunk majd este, s rohant tovább, újabb vendégeket üdvözölni. Le a kalappal előtte! Megszervezni ennyi mindent, kézben tartani a dolgokat... Hiszen amint kiderült, nem csak Szlovákiából és Magyarországról érkeztek vendégek, hanem a messzi Romániából és a szomszédos Németországból, a Drezdai Magyarok Szövetsége képviseletében is.

A kulturális program nem volt „felhőtlen”. Hadd ne mondjam, megint eleredt az eső. Hol sűrűbben, hol ritkábban szemerkélt. A fellépőket ez nem zavarta, hiszen nekik a „kagyló” nyújtott fedezéket, de a nézőtéren bizony időnként eléggé megritkult a nézők és a hallgatók száma, vagy esernyőerdő nyílt ki hirtelen. A köszöntő beszédek után először a Cseh Hadsereg fúvószenekara játszott, és szölistái énekeltek világhírű slágereket. Ezt követte a Komáromi Nyugdíjas Klub Klapka György Dalköre, akik egyebek mellett lakodalmi és szüreti szokásokat elevenítettek fel a színpadon. Sokszor velük énekeltek majdnem mindenki, aki a nézőtéren a nem éppen kellemes időjárás ellenére kitartott. Régi, lassan sajnos feledésbe merülő népdalok elevenedtek fel előadásukban. A szünet után az osztravai asszonykórus, a Csalogányok csalogatta elő a hallgatók torkából a hangokat, fejükben az emlékeket.

Közben Prágából is megérkeztek az ottani szervezet tagjai, s mint megtudtam, a teplicei idénynytásnak ők már évek óta rendszeres, mondhatni törzsvendégei, látogatói. Délután öt óra körül véget ért a szombati szabadtéri műsor. Elmentünk a szállodába, egy kicsit lepiheni, felfrissülni, hogy este a majálison majd legyen erónk mulatni.

Este nyolc óra körül megérkeztünk a „Městské

sály” étterem nagytermébe, ahol már lassan gyülekeztek a vendégek. Megérkezett dr. Szőke László nagykövet úr, Rákóczi Anna elnöknő, Teplice város hivatalos képviselői, a romániai és németországi vendégek, a Klapka György Dalkör tagjai, a CSMMSZ tagjai. Ilyesmit az utóbbi időben már nem nagyon lehet látni, de egy ideig úgy nézett ki a helyzet, hogy nem lesz elég hely, hogy minden vendég leülhessen. Székeket, asztalokat kellett még hoztatni. A hangulat már kora este nagyon vidám és hangos volt. A talpalávalót a párkányi Acoustic zenekar biztosította. Régi és régebbi táncdalokat énekelve emlékeztünk vissza középiskolában eltöltött éveinkre. És persze táncoltunk is, már akinek a cipője talpa megfelelő módon csúszott! Amikor az Acoustic zenészei pihentek, népdalok és nóták csendültek fel a Dalkör férfiúi és a Csalogányok ajkán. Fokozatosan csatlakoztak hozzájuk a többiek is, és talán egy kicsit versengtek is, kinek jut eszébe gyorsabban a következő népdal, nóta vagy operett szám. A hangulat egyre emelkedett, míg a drezdai lányok cipőjüket lerúgva, mezítaláb ropták a táncot. Ilyen jó mulatságban már régen nem voltam. Reggel majdnem három óra volt már, amikor észrevettük az idő múlását, és takarodót fújtunk. És nem mi voltunk az utol-

sók! Sokan ott maradtak még, és hallomásból tudom, hogy pirkadatig mulattak.

Először voltam Teplicén idénynytáson, és merem állítani, hogy nem utoljára! Vasárnap reggel nehéz volt az ébredés. A szoba erkélyéről beláttunk a városra, amely ez alkalommal ködbe burkolózott. Kicsit nézelődünk, és reggeli után újra bementünk a városba, hogy megnézzük a vasárnapi műsort is. A „kagylóban” délelőtt különböző iskolák csoportjai léptek fel. Volt néhány olyan pillanat, amikor együttérzéssel vegyes csodálattal figyeltük a szereplők teljesítményét. Különböző fokú szellemi és testi fogyatékos gyerekek és felnőttek szerepeltek, és a közönség minden egyes számot fergeteges tapsal díjazott. A műsorszámok szünetében a sétány mellett felállított sátrak között böklásztunk, szívtuk magunkba az illatokat, és kóstolgattuk újra a finomabbnál finomabb falatokat.

Nagyszerű, élményekkel és élvezetekkel teli időt töltöttünk Teplicén, új és régi barátokkal találkoztunk. Kulina Ferenc helyi CSMMSZ-elnök és csapata minden dicséretet megérdemel. Emelem kalapom!

Mlejnek Ilona

Esterházy Jánosra emlékeztünk

Az észak-morvaországi Mírov község börtönéről híres, azaz hírhedt. Börtöncellában ma a legveszélyesebb bűnözőket tartják fogva, a második világháborút követő években viszont a nemzet elitjét zárták ide politikai fogolyként. A fegyház ma is szigorúan őrzött kápolnájában emlékeztünk meg 2009. június 13-án gróf Esterházy Jánosról, aki 1957. március 8-án, hosszas meghurcoltatás után, Mírovban halt meg.

Esterházy János a Felvidéken, Nyitraújlakon született, s az állandán változó politikai helyzet ellenére mindvégig kitartott szülőföldje mellett, s minden erejével a Csehszlovákiában rekedt magyarság érdekeit védelmezte. 1935-ben bekerült a csehszlovák parlamentbe, s azért dolgozott, hogy a csehszlovák kormány teljes mértékben tiszteletben tartsa a magyarság kisebbségi, nyelvi, kulturális és gazdasági jogait. Esterházy János, aki anyai ágon lengyel származású volt, a többi kisebbséget is védelmezte – 1942-ben a parlamentben egyedül ő szavazott a szlovákiai zsidóság kitelepítése ellen. 1945-ben a Szovjetunióba hurcolták, mivel tiltakozott a magyarellenes inézkedések ellen. Közben otthon háborús bűnösnek nyilvánították, és halálra ítélték. 1949-ben kiadták a csehszlo-

vák hatóságoknak, büntetését életfogytiglanra enyhítették. Haláláig Csehszlovákia börtöneiben raboskodott.

Mírovban Esterházy János rabtársa volt egy fiatal cserkész, Jan Jankú, aki a csodával határos módon élve került ki a börtönből, s közel nyolcvan évesen szintén eljött az egykori fogolytársa tiszteletére rendezett megemlékezésre. Jankú úr tisztelte a rendkívül művelt, mélyen vallásos és nemes Esterházy Jánost. Részletesen mesélt az egykori börtönlakók életkörülményeiről, a sok megaláztatásról, a mindennapok bizonytalanságáról.

Az ünnepi szentmisén Molnár Imre, Esterházy életének avatott kutatója, magyar és lengyel nyelven méltatta a gróf munkásságát, majd a börtön egykori rabtemetőjében, melyet mára szépen parkosított emlékhellyé alakított át a község, Esterházy emléktáblájánál a jelenlévő szervezetek képviselői elismerően szóltak tevékenységéről, valamint elhelyezték tiszteletük koszorúit.

Nem egyszerű Mírovban a börtön falain belülre kerülni látogatóként. A Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége ostravai helyi szervezetének köszönhetően ez évről évre sikerül. S talán valamikor a jövőben sikerül az is, hogy Esterházyt szülőhazája rehabilitálja...

Dittel Beáta

Visszatekintés a koutyi művelődési táborra

Hihetetlennek tűnik, de az idén immár tizenegyedik alkalommal került megrendezésre az egyre sikeresebb és egyre több résztvevőt vonzó cseh- és morvaországi magyarok művelődési tábora – ezúttal 2009. augusztus 28-30-án Koutyban, Ledec nad Sázavou közelében. Hagyományosan értékes és gazdag program, kellemes szórakozás és örömteli találkozások várták a résztvevőket.

A táborban elhangzott előadások magas színvonalúak, lenyűgözőek voltak, és mindig nagy érdeklődésnek örvendtek. Rögtön első este Lackfi János költő, műfordító jóvoltából a magyar nyelv éve jegyében keletkezett „Lelni új nyelvet, fabrikálni régít – a nyelvteremtés izgalmai a magyar

költészetben Kazinczytól napjainkig“ című rendkívül izgalmas előadás hallgatói lehetünk. Hasonlóan nagy sikert aratott a már sokak számára ismerős Kaposi Gergely (a Győri Nemzeti Színház zeneigazgatója) zenei témájú előadása „Erkel operai munkássága a Hunyadi László tükrében” címmel. Olyan titkokba avatta be az ámuló-bámuló hallgatóságot, amelyek felvillanyozták mindenki fantáziáját. A programot további két kitűnő előadás tette színessé. Az egyik, Balázs Géza rendkívül szórakoztató, élvezetes, sőt étvágygerjesztő előadása „A magyar pálinka folklórjának és névkincsének megfigyelése” címmel, a másik pedig az „Európai örökségünk – építészeti: Zsolnay építészeti kerámia a Monarchiában, avagy historizmus és szecesszió a kelet-európai

építészetben” címmel Merényi György művészet-történész hozzáértő, precíz, színes, képekkel gazdagított előadása volt. Mi, brünniek, különösen büszkék voltunk, hogy részt vehettünk dr. Pál Andor tagtársunk előadásán „Férfi és nő intim kapcsolata korhatár nélkül” címmel. Külön figyelmet érdemelt dr. H. Tóth István tanár úr frapárs, gördülékeny műsorvezetése is.

Minden évben nagy sikert arat a Gabalyda Bábszínház Medvecz Attila és Gyarmathy Zsuzsa közreműködésével, valamint a kézműves- és gyermekfoglalkozások is. Mi, felnőttek csak sajnálkoztunk, hogy nem vehettünk részt mindenben. A tábor már el sem tudnánk képzelni a Nostalgia duó zenei produkciója nélkül. A mindenki kedvére való zenével, jó hangulattal fáradhatatlanul szórakoztatták a daloló, táncoló társaságot. Feledhetetlen és felülmúlhatatlan a mindig vidám, szívélyes, vígkedélyű, táncos, dalos ostravai csapat, kiknek daloló asszonyaik még dr. Szőke László prágai magyar nagykövet urat is lenyűgözték.

Egy délután erejéig ellátogattunk Havlíčkův Brodiba is, valamint gombaszedéssel, sétával, sporttal, csónakázással tölthetjük szabadidőnket.

Mindannyiunk nevében szeretném megdicsérni és megköszönni Šmejkal Magdika önfeláldozó szervező munkáját. Hogy ezúttal is kitűnő munkát végzett, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy már most örülünk a jövő évi találkozásnak.

Olgay Ibohya

Kazinczy Ferenc és Csehország

A Nemzeti Emlékezet Program keretében a Magyar Kormány a 2009. évet a nyelvújítás vezéralakja, Kazinczy Ferenc születésének 250. évfordulója tiszteletére emlékévként nyilvánította. Kazinczy Ferenc személye, pályája és életútja egyet jelent a nyelvújítással. Kazinczy a modern magyar művelődés születésének egyik legfontosabb „intézménye” volt. Ő teremtett igazi irodalmi nyilvánosságot, irodalmi életet, és tette az irodalmat közügyvé hazánkban. E jeles évforduló alkalmából közöljük lapunk hasábjain Richard Pražák neves hungarológus professzor Kazinczy Ferenc csehországi kapcsolatairól szóló írását.

Kazinczy Ferenc, a magyar nyelvújítás vezéralakja, a magyar felvilágosodás élenjáró képviselője elensége volt az összeférhetetlen nacionalizmusnak, és más nemzetekkel szemben mindig toleráns volt. Ezt nagyon világosan megfogalmazta Lukijan Musicky szerb püspöknek 1812. február 5-én írott levelében. Itt olvashatjuk az alábbi, figyelemreméltó szavakat: „Ne gondold, hogy igyekezeteidre irigykedő és féltékeny szemmel néznék, hanem légy megbizonyosodva, hogy szívből kívánom, hogy a mennyek koronázzák elismerés érdemlő cselekedeteidet. A hazafiasság kozmopolitizmusnak nem idegen, és hogy kívánom a magyar nyelv virágzását, amelyet amiben tudok, segítek, ezért nem kérem a mennyeket, hogy más nyelvek rovására virágozzon...” Ezek a szavak nem csak Kazinczy humanista világnézetére jellemzők, hanem a magyar nemzeti mozgalom fejlődésének egész kezdeti időszakára is.

Érdekes Kazinczy és Johann Gottfried Herder német gondolkodó bensőséges viszonya, akinek műveit Kazinczy szorgalmasan tanulmányozta barátjával, Kis János soproni szuperintendánssal együtt. Herder emberiségről szóló tanítására valóban kollári hangsúlyt lelünk Kazinczynál is, akinek legkedvesebb Herder-idézete az alábbi volt:

„Ein edler Held ist, der für's Vaterland,
Ein edlerer, der für des Landes Wohl,
Der edelste, der für die Menschheit kämpft.“

Ezzel kapcsolatban nem lehet nem megemlíteni Kollár ismert szavait: „És mindig, ha szlávot szólítasz, ember válaszoljon Neked.”

Herderen kívül Kazinczyhoz közel állt Kant is, akit a korlátolt kritikusok támadásai ellen Tövisék és virágok című kötetében védett. Példaképe azonban Rousseau, akit imádott – Voltairrel ellentétben – ahogy ő maga fogalmazott, hibáival együtt is, mivel ezekben is a lelkiismeret szent parancsát látta. A lelkiismeretnek, igazságnak ez a tisztelete Kazinczy esetében életének értékes vonása volt. Ezért került börtönbe, ezért töltötte életének nagyobb részét a Magyarország északkeleti részében eldugott birtokon. Ennek ellenére generációja elismert szellemi vezérévé dolgozta ki magát, és általános elismerést vívott ki, mégpedig nem kompromisszumokkal, hanem harccal és alkotói igyekezetével. Folyóiratában, az Orpheusban (1790) harcolt a vallásos fanatizmus és a babonák ellen, a gondolat szabadságáért. Helvétiusra és Rousseaura hivatkozott, akinek Társadalmi szerződés című művét lefordította magyar nyelvre. Büszkén vállalta a felvilágosodás- és József-korabeli elveit, amelyekért börtönbüntetéssel fizetett, és amelyekhez egész életében hű maradt.

Csehország területére Kazinczy nem önszántából, hanem a jakobinus összeesküvésben való részvételéért elítéltként került. Legjelentősebb műve, amelyben a magyar jakobinusok brünni raboskodásának részletes leírását olvashatjuk, vitathatatlanul a Fogságom naplója, amely a korabeli feljegyzések alapján, később, 1828-ban készült, de kiadására csak száz év elmúltával, 1931-ben került sor. Kazinczy ebben először Ehrenstein Vilmos főhadnagy általi elfogatását írja le, amely 1794. december 14-én Regmechenben történt, amikor is Sándor Lipót magyar nádor parancsára Budára vitték, és útközben további elfogott magyar jakobinusokat vettek fel, katonai kísérettel (Szulyovszky Melchior, Tánicsics Ignác). Az utazás 1794. december 20-ig tartott, amikor Kazinczyt a budai börtönben Novák kapitány (aki neve ellenére nem volt cseh származású) vette át, és akiről Kazinczy fegyházbüntetésének ideje alatt nagyon pozitívan beszélt. Leírta a kihallgatásokat, amelyekből kitűnik, hogy Kazinczyt Szulyovszky jelentette fel. Németh János ügyész Kazinczy részére halálbüntetést kért, amelyet 1795 májusában a hétszemélyes tábla (Tabula Septemviralis) is jóváhagyott. Közben a pert köve-

tően 1795. május 20-án a magyar jakobinus mozgalom öt vezérért már kivégezték, Martinoviccsal és Hajnóczyval az élen. Kivégzésüket Kazinczy részletesen a korabeli tanúbizonyságok alapján írta le. További tizenhárom magyar jakobinust ítéltek még halálra, közöttük Kazinczyt is, aki különböző jelek alapján arra a következtetésre jutott, hogy a következő kivégzett, Verseghy Ferenc költővel együtt, ő maga lesz. De végül a tizenhárom halálraítélte közül tizenegy (köztük Kazinczy is) kegyelmet kapott, és a jakobinus per elítéltejei közül csak a két utolsót, Özt és Szolártsikot végezték ki.

A budai börtönben a magyar jakobinusok még további több mint négy hónapot töltöttek, majd 1795. szeptember 24-én elindították őket Morvaországba. A hosszú út után, amely során óreik jóindulatának köszönhetően egy egész napot szabadon sétálhattak Pozsonyban, megérkeztek Brünnebe. Kazinczy fogságban írott naplójában részletesen leírja Brünnebe érkezésüket, a Špilberk várbörtön földalatti celláiban töltött első hónapokat (1795. október 7-től 1796. január 21-ig), börtönbeli élményeit a zábrdovicei börtönből, ahol a lehetőségekhez képest emberileg elfogadható ellátást is kaptak. A többi magyar jakobinussal együtt Kazinczy 1796 januárjától 1799. június 22-ig töltötte itt büntetését, amikor a magyar rabokat, Szlávny vétsége miatti büntetéséért, Kufsteinbe szállították át.

A magyar rabok számára a Špilberkben töltött idő volt a legrosszabb. Kazinczy a földalatti, penésszel teli, rosszul szellőző cellákban szenvedett és megbetegedett. A négy hónap alatt huszonhét-szer volt orvosnál, ezután Ugarte kormányzó parancsára a magyar jakobinusokat 1796 januárjában átszállították az enyhébb zábrdovicei börtönbe. Kazinczy fogságban írott naplójából egy összességében szimpatikus kép tárul elénk néhány brünni börtönőréről, pl. a zábrdovicei börtön igazgatójáról, Šrámekről, Grünersberg ellenőréről vagy Schröter tartományi tanácsosról. Šrámek igazgatót és Grünersberg ellenőrt a magyar jakobinusokkal szembeni engedékenységükért 1799-ben az állami szolgálatból való elbocsájtással fenyegették. Ez a fogvatartott magyar jakobinusok nem engedélyezett levelezésének következménye volt, amiben az említett börtönigazgatók családjának tagjai voltak segítségükre. Feleségeik nagy megértéssel voltak különösen a szemrevaló és szellemes Kazinczy

íránt, aki nagyon erélyesen tudta pártját fogni a magyar ügynek. Grünersberg ellenőrrel Kazinczy még sokáig levelezett. Talán a nők rokonszenvének is köszönhetően, Kazinczy a börtönben különböző kedvezményeket élvezett, a zábrdovicei börtönben, édesanyja jelentős pénzügyi támogatásának köszönhetően, még frakkot és pongyolát is vehetett, rajzolhatott, írhatott és sokat olvashatott. Kazinczy Ferenc Brünneben készített rajzaiból Kazinczy rabtársának, Uza Pálnak az arcmása maradt fenn 1798-ból. Kazinczynak a brünni fogságban kelt leveleit édesanyjának és bátyjának címezte, de írt innen a Radvánszky-lányoknak és Kis Jánosnak is. Brünneben Kazinczy elolvasta Plutarchos, Goethe, Lessing, Shakespeare műveit, alaposan tanulmányozta a magyar nyelvtant is. Fogsága ideje alatt lefordította pl. Goethe Clavigo című tragédiáját és Lessing Emilio Galotti című drámáját. Kazinczy a fogságban tudatosította, hogy az adott körülmények között a forradalmi út lehetetlen, itt kristályozódott ki benne a magyar nyelv megújításának, a politikai elnyomás és leigázottság idejében a nemzet kulturális felemelésének gondolata, ami elengedhetetlen feltétele a nemzet jövőbeni sikeres politika harcának.

Legtöbb figyelmet naplójában Kazinczy a cseh környezetnek szentelt, amikor az osztrák Kufsteinből Munkácsba való szállításáról ír (1800 augusztusától 1801 júniusáig itt töltötte börtönbüntetésének utolsó évét). Az út során, amikor az 1800 év júliusában majdnem az egész hónapot a cseh utakon töltötték a magyar rabok, engedékeny katonai parancsnok kísérte őket, lehetővé tette számukra, hogy meglátogassák a cseh nemesi családokat, a Puetani és a Bubeni grófi családot, akik barátságosan fogadták és megvendégelték őket. Kazinczy konkrétan említi a kaplicei, vesel-i, táboři, benešovi és prágai tartózkodását. Benešovból 1800. július 17-én Puteani gróf kíséretében rövid látogatást tett Konopiště kastélyába, amelynek ura akkor Vrtbai gróf volt. Prágában Kazinczy találkozott egy ott élő magyarral, az Udvari Hadi Tanács titkárával, Zechenter Antallal, Corneille és Voltaire klasszicista drámáinak magyar fordítójával. A Kufsteinből Munkácsba tartó utazás valószínűleg Kazinczy rablásának legnagyobb élményei közé tartozik, ezért foglalkozik vele ilyen hosszadalmasan. Munkácsi emlékeiben gyakran említi Jiří Růžička cseh zene-művészt, akivel egy folyosón raboskodtak. Elmondja, hogy Růžička a fogságban komponálta a lengyel táncokat, és hogy gyakran csodálta Růžička alkotói buzgósgát, amelyet nem zavartak meg a kedvezőtlen körülmények sem. Valószínűleg cseh származású volt Kazinczy munkácsi börtönőre, Cservenka Ignác is. Érdekes Kazinczy azon feltételezése, hogy elődje a munkácsi cellában egy ismeretlen cseh festő volt, akit bankjegyek hamisításáért ítélték el, és aki itt a falra szent Vencel képét festette fel.

A špilberki és zábrdovicei börtönben töltött időknél, és a csehországi utazásán kívül Kazinczynak nagyon kevés lehetősége volt csehekkel találkozni. Pécelben, idősebb Ráday Gedeonnál ismerkedett meg Tomáš Klimeš cseh festőművésszel, és jól ismerte a prágai születésű František Jindřich Bullát, a cseh színjátszás úttörőjét, aki, miután elhagyta Prágát, évekig színházigazgatóként működött Magyarországon, mégpedig Pozsonyban, Kassán, Budán és Pesten. Kazinczy levelezéséből tudomást szerezhetünk arról a tiszteletről is, amelynek Leopold Brechtold gróf (1759–1809) a buchlovi vár ura örvendett, aki világszerte ismert utazó, a modern szociológia egyik előhírnöke volt, s akinek műveit Londonban, Lisszabonban, Bécsben és más

helyeken adták ki. A cseh viszonyokról Kazinczy leginkább barátai leveleiből szerzett tudomást. Brünnből Csehy József írt neki, aki egy ideig az osztrák hadsereg hadnagyaként működött ott, Kutná Horán pedig Kazinczy testvére, László katonáskodott, és gyakori prágai látogatásait írta le fivérének. Döbrentei Gábor 1806. május 27-én írt neki Wittenbergből, hogy mennyire bántotta Prágában, hogy a kis cseh nemzet itt anyanyelvén nézhetne a színházi előadásokat, míg a magyarok Pesten nem tehetik ezt, és hozzátette, hogy Prágában sokkal többször hallott cseh beszédet, mint Pesten magyart. Hasonló csodálattal írt neki több mint húsz évvel később Toldy Ferenc a dvůr královéi kéziratáról, amellyel a Prágai Nemzeti Múzeumban Václav Hanka révén ismerkedett meg. Ezzel szemben az állandó német színház és a cseh elem elnyomása Brünnből, amelynek abszolút fölényéről Pozsonyban Brünnből utazva győződhetett meg, Csehy Józsefet Kazinczyhoz írott levelében szenvedélyes tiltakozásra és a cseh nemzettel való együttérzésre ösztönözte, amelyet az alábbi szavakkal zár: „A bitorlás mindenhol gyűlöletet érdemel”.

Kazinczy Ferenc (1759–1831) volt a legismertebb a Brünnből raboskodó magyar jakobinusok közül. A magyar nyelvújítás vezéralakja volt, akinek a magyar nemzeti mozgalomban betöltött szerepe megfelel Josef Jungman szerepének a cseh nemzeti mozgalomban. Kazinczy nem csak író és műfordító, hanem mint kulturális szervező is híressé vált. Korszakalkotó jelentősége leginkább levelezésének van (23 kötetben adták ki), amellyel a magyar kulturális élet alakítójává vált. Kazinczy a sárospataki református kollégiumban tanult, ahol iskolatársa volt a csehországi magyar református misszió későbbi vezéralakja, Végh János, aki a Türelmi Rendelet kiadása után Libișben volt lelkes, és több vallási témájú művet is írt. Kazinczy a klasszicizmus és a racionalizmus híve volt, Rousseau, Herder, Lessing, Goethe, Shakespeare és mások műveit fordította magyar nyelvre. A szlovák-magyar nyelvhatár vidékén nőtt fel, ahol megtanulta a nemzetek közötti toleranciát, amelyet a felvilágosult gondolkodásmódja csak tovább erősített benne.

Richard Pražák
Mlejnec Ilona fordította

Ferenc Kazinczy a české země

V rámci Programu národní paměti byl Vládou Maďarské republiky rok 2009 vyhlášen pamětním rokem na počest 250. výročí narození Ference Kazinczyho, vůdčí osobnosti maďarské jazykové obnovy. Kazinczy byl jedním z nejdůležitějších „institucí“ maďarské vzdělanosti. S jeho osobou je spjata vytvoření pravého maďarského literárního života. U příležitosti tohoto významného výročí přinášíme na stránkách našeho časopisu článek známého hungarologa prof. Richarda Pražáka o vztazích Ference Kazinczyho s českými zeměmi.

Ferenc Kazinczy, tvůrce maďarské jazykové obnovy, přední maďarský osvícenec byl nepřítelem nesnášenlivého nacionalismu a byl vždy tolerantní k jiným národům. Výrazně to formuloval v dopise pravoslavnému srbskému biskupovi Lukijanu Mušickému z 5. února 1812. Zde čteme tato pozoruhodná slova: „Nedomnívej se, že na Vaše snahy hledím nepřijímám a žárlivým zrakem, nýbrž bud přesvědčen, že si ze srdce přeji, aby nebe Vaši záslužnou činnost korunovalo. Vlastenectví mé kosmopolitismu se neprotiví, a že si přeji rozkvet maďarské řeči, čemuž pokud mohu, napomáhám, neprosím proto od nebe, aby s újmou jiných řečí kvetla...“ Tato slova jsou příznačná nejen pro humanistický názor Kazinczyho, nýbrž i pro celé první období rozvoje maďarského národního hnutí.

Zajímavý je také Kazinczyův vřelý poměr k apo-

štolu Slovanstva Johannu Gottfriedu Herderovi, jehož spisy pilně studoval spolu se svým přítelem šoproňským superintendentem Jánosem Kisem. Vskutku kollárovský důraz na Herderovo učení o lidskosti nacházíme také u Kazinczyho, jehož nejmilejším citátem z Herdra byly slova:

„Ein edler Held ist, der für's Vaterland,
Ein edlerer, der für des Landes Wohl,
Der edelste, der für die Menschheit kämpft.“

Nelze tu nevzpomenout na známá Kollárova slova: „A vždy zvoláš-li Slovan, necht se ti ozve člověk.“

Kromě Herdera měl Kazinczy blízko též ke Kantovi, jehož bránil ve své sbírce Trny a květy (Tövissek és virágok) proti útokům omezených kritiků. Jeho vzorem byl však Rousseau, kterého miloval – proti Voltairovi – jak sám říká, i v jeho chybách, neboť i v nich sledoval svatý příkaz svědomí. Tato úcta k svědomí, k pravdě byla u Kazinczyho vzácným rysem jeho života. Pro ni se dostal do vězení, pro ni strávil většinu svého života na zapadlém statku v severovýchodních Uhrách. Přesto se dovedl vypracovat u uznávaného duchovního vůdce své generace a získal si obecnou úctu. Nikoliv kompromisy, ale bojem a tvůrčím úsilím. Ve svém časopise Orpheus (1790) bojoval proti náboženskému fanatismu a pověřám za myšlenkovou svobodu. Dovolával se přitom Helvétia a Rousseaua, jehož Společenskou smlouvu přeložil do maďarštiny. Hrdě se hlásil ke svým osvícenským a josefínským počátkům, za něž zaplatil i vězením, a zůstal jim celý život věrný.

Do českých zemí se Kazinczy dostal nedobrovolně jako vězeň za účast v jakobínském spiknutí. Nejvýznamnějším dílem, v němž nacházíme podrobný popis věznění uherských jakobínů v Brně, je bezesporu Vězeňský deník (Fogságom naplója) Ference Kazinczyho, který vznikl na základě soudobých poznámek s odstupem let až v roce 1828, avšak byl vydán až o sto let později v roce 1931. Nejprve tu Kazinczy vyličil své zatčení nadporučíkem Vilémem Ehrensteinem v Regmecu 14. prosince 1794, kdy byl na příkaz uherského palatina Alexandra Leopolda převezen do Budína, přičemž cestou byli přibíráni další za-

tčení uherští jakobíni s vojenským doprovodem (Melchior Sulovský, Ignác Tántsics). Cesta trvala až do 20. prosince 1794, kdy Kazinczyho převzal v budínském vězení kapitán Novák (vzdor jménu patrně nebyl českého původu), o němž se v průběhu svého žalářování vyjadřoval Kazinczy velmi pozitivně. Vylíčil zde výslechy, z nichž vyplynulo, že Kazinczyho udal Sulovský. Prokurátor János Németh požadoval pro Kazinczyho trest smrti, který schválila v květnu 1795 i septemvirální tabule. Mezitím po procesu bylo již 20. května 1795 popraveno pět vedoucích činitelů uherských jakobínů v čele s Martinovicem a Hajnóczym. Jejich popravu Kazinczy podrobně popisuje podle soudobých svědectví. Celkem třináct dalších uherských jakobínů bylo odsouzeno k smrti, mezi nimi i Kazinczy, který podle různých známek soudil, že dvěma dalšími popravenými bude on sám spolu s básníkem Ferencem Verseghym. Nakonec však 11 z 13 odsouzených (mezi nimi i Kazinczy) dostalo milost a popraveni byli jen dvě poslední krvavé oběti jakobínského procesu Őz a Szolártsik.

V budínském vězení pobývali uherští jakobíni ještě více než čtyři měsíce a 24. září 1795 je vypravili na Moravu. Po dlouhé cestě, kdy laskavostí svých strážných se mohli celý den volně procházet po Bratislavě, dorazili posléze do Brna. Kazinczy ve svém vězeňském deníku podrobně popisuje příjezd do Brna, první měsíce strávené ve špilberských kobkách od 7. října 1795 do 21. ledna 1796 i poměrně slušné vězeňské zážitky ze Zábřovic, kde se jim dostala v mezích možností i lidsky přijatelná péče. Spolu s ostatními uherskými jakobíny tu Kazinczy strávil dobu od ledna 1796 do 22. června 1799, kdy byli uherští vězni z trestu za prohřešek Szlávyho odvezeni na Kufstein.

Nejhorší dobou pro uherské vězně byl pobyt na Špilberku. Kazinczy zde trpěl v kobkách plných plísně nedostatkem vzduchu a celý opuchl. Během čtyř měsíců tu byl sedmadvacetkrát u lékaře. Teprve na příkaz gubernátora Ugarteho se odtud dostal a konečně v lednu 1796 byli uherští jakobíni převezeni do mírnějšího vězení do Zábřovic. Z vězeňského deníku Kazinczyho vyplývá vcelku sympatický obraz o některých jeho brněnských žalářnících, např. o řediteli zábrdovické věznice Šrámkovi, kontroloru Grünersbergovi či o guberniálním radovi Schrötovi. Řediteli Šrámkovi a kont-

roloru Grünersbergovi hrozilo dokonce v roce 1799 pro jejich shovívavé zacházení s uherskými jakobíny propuštění ze státní služby. Byl to následek již zmíněné aféry s nedovoleným odesláním korespondence vězňených jakobínů, při čemž jim pomáhali i členové rodin těchto vězeňských správců. Jejich ženy měly velké porozumění zvláště pro pohledného a vtipného Kazinczyho, který se dovedl rázně zastat maďarské věci. S ženou kontrolora Grünersberga si Kazinczy ještě dlouho dopisoval. Snad i pro přízeň žen měl Kazinczy v žaláři různé úlevy, v zábrdovickém vězení si mohl díky značnému finančnímu příspěvku své matky dokonce pořádit frak a župan, mohl tu kreslit i psát a hodně číst. Z kreseb, které nakreslil Ferenc Kazinczy v Brně se uchovala podobizna Kazinczyho spoluvězně Pála Uzy z roku 1798. Své dopisy z brněnského vězení adresoval Kazinczy většinou matce a bratrovi, ale psal odtud například i sestřám Radvanským, Jánosi Kisovi aj. Kazinczy přečetl v Brně díla Plutarchova, Goethova, Lessingova, Shakespearova a zabýval se tu zevrubně i studiem maďarské gramatiky. Dokonce zde přeložil několik dramatických děl, např. Goethovu tragédiu *Clavigo* a Lessingovo drama *Emilia Galotti*. Ve vězení si Kazinczy uvědomil nemožnost revoluční cesty v daných poměrech, zde vykristalizovala jeho představa jazykové obnovy, kulturního povznesení národa v dobách politického útlaku a nesvobody, což tvořilo nezbytné předpoklady i pro jeho budoucí úspěšný boj politický.

Nejvíce pozornosti věnoval Kazinczy ve svém vězeňském deníku českému prostředí při líčení převozu z rakouského Kufsteina do Mukačeva, kde strávil od srpna 1800 do června 1801 poslední rok vězení. Při tomto převozu, kdy téměř celý červenec v roce 1800 cestovali uherští vězni českými zeměmi, je doprovázel benevolentní vojenský velitel; umožnil jim dokonce návštěvu v rodinách českých šlechticů Puteaniho a hraběte z Bubna, které je přátelsky přijaly a pohostily. Kazinczy se výslovně zmiňuje o pobytu v Kaplicích, ve Veselí, v Táboře, v Benešově a v Praze. Z Benešova si odskočili 17. července 1800 za doprovodu Puteaniho na Konopiště, jehož majitelem byl tehdy hrabě z Vrtby. V Praze se Kazinczy setkal s tam usazeným Maďarem, sekretářem Dvorské válečné rady Antalem Zechenterem, překladatelem klasicistických dram *Corneillových* a *Voltaireových* do maďarštiny.

Cesta z Kufsteina do Mukačeva náležela zřejmě k nejsvětějšímu zážitkům Kazinczyho žalářování, a proto na ni tak obšírně vzpomínal. Ve vzpomínkách na Mukačevo se několikrát zmínil o českém hudebníkovi Jiřím Růžičkovi, který s ním byl vězňen na jedné chodbě. Uvádí, že Růžička ve vězení komponoval polské tance, a že se sám často obdivoval Růžičkovu tvůrčímu zápalu, nedbajícimu nepříznivých podmínek. Čechem byl zřejmě i Kazinczyův mukačevský žalářník Ignác Cservenka. Zajímavá je rovněž Kazinczyho domněnka, že jeho předchůdcem v mukačevské cele byl neznámý český malíř, odsouzený za padělání bankovek, který tu namaloval na zeď obraz sv. Václava.

Kromě svého pobytu ve věznicích na Špilberku a v Zábřovicích a při průjezdu českými zeměmi měl Kazinczy jen velmi málo příležitostí setkat se s Čechy. U Gedeona Rádavy staršího v Péczelu se seznámil s českým malířem Tomášem Klimešem a dobře se znal i s pražským rodákem a průkopníkem českých her v Praze Františkem Jindřichem Bullou, který po svém odchodu z Prahy působil řadu let jako divadelní ředitel v Uhrách; a sice v Bratislavě, v Košicích, v Budíně a v Pešti. Z Kazinczyho korespondence se dozvídáme také o úctě, již se těšil v jeho okruhu hrabě Leopold Berchtold

(1759–1809), pán hradu Buchlova a světoznámý cestovatel, jeden z předchůdců moderní sociologie, jehož spisy vycházely v Londýně, Lisabonu, Vídni aj. O českých poměrech se Kazinczy nejvíce dozvěděl z dopisů svých přátel. Z Brna mu psával např. József Csehy, který se tam na čas dostal jako poručík rakouské armády, v Kutné Hoře zase vojákoval Kazinczyův bratr László a ten mu dojmy ze svých častých návštěv přiblížil Prahu, kterou Kazinczy poznal jen letmo v době svého žalářování při převozu z Kufsteina do Mukačeva. Gábor Döbrentei mu psal 27. května 1806 z Wittenbergu s lítostivou výtčkovou domácním poměrům uherským, jak jej zamrzelo v Praze, že malý národ český tu mohl sledovat divadelní představení v rodné řeči, kdežto Maďari v Pešti nikoliv, a dodal, že v Praze slyšel mnohem častěji hovořit česky než v Pešti maďarsky. S podobným obdivem mu psal o více než dvacet let později Ferenc Toldy o Rukopisu královédvorském, s nímž jej seznámil v pražském Národním muzeu Václav Hanka. Naopak stále německé divadlo a útlak českého živlu v Brně, o jehož absolutní převaze se přesvědčil na cestě z Bratislavy do Brna, podnítily Józsefa Csehyho v dopise Kazinczymu k vášnivému protestu a soucítění s českým národem, končícím slovy: „Usurpace je všude hodna nenávisti.“

Ferenc Kazinczy (1759–1831) byl nejvýznamnějším uherským jakobínem vězňeným v Brně. Byl to tvůrce maďarské jazykové obnovy, jeho úloha v maďarském národním hnutí odpovídala úloze Josefa Jungmanna v národním hnutí českém. Kazinczy proslul nejen jako spisovatel a překladatel, nýbrž také jako kulturní organizátor. Epochální význam má zejména jeho korespondence (vydaná v 23 svazcích), již spoluvytvářel maďarský kulturní život. Kazinczy studoval na reformovaném kolegiu v Šarišském Potoku, kde byl jeho spolužákem i pozdější čelný představitel maďarské reformované misie v Čechách po vydání tolerančního patentu, pastor v Libiši, spisovatel náboženských děl János Vég. Kazinczy byl stoupencem klasicismu a racionalismu, překládal Rousseaua, Herdera, Lessinga, Goetha, Shakespeara aj. Vyrůstal na slovensko-maďarském pomezí, kde se naučil národnostní snášenlivosti, kterou v něm posilovalo i jeho osvětské smýšlení.

Richard Pražák

Eszterháza leghíresebb muzsikusa

Amikor Esterházy Pál herceg 1861-ben úgy döntött, hogy kismartoni (ma Eisenstadt) zene-kara másodkarmesterévé Josef Haydnt nevezi ki, aligha sejtette, hogy az ifjú muzsikós az elkövetkező évtizedekben a klasszikus zene egyik legnagyobb mesterévé válik. A herceg egy év múlva meghalt, és helyébe fivére, Esterházy Miklós lépett, akit az utókor „Pompakedvelő” Miklósként is emleget. Ezt a jelzőt pazar udvartartásával érdemelte ki. A régi eszterházi (ma Fertőd) vadászkastélyt versailles-i stílusú palotává építtette át, amelyben színházat és muzsikaházat működtetett. Josef Haydn ebben a környezetben töltötte élete alkotó éveinek javát, egészen Esterházy Miklós herceg 1790-ben bekövetkezett haláláig.

Esterházy Miklós maga is aktívan zenélt, kiváló barytonjátékos volt, és rendszeresen rendelt új zenekari darabokat és operákat Haydntól. A zeneszerző a herceg kedvenc hangszerére 170 darabot írt. A feudális „gazda-szolga” viszony ellenére a herceg becsülte Haydn tehetségét, és nem bánta, hogy mások számára is komponál. Egy idő után már őt tekintette a zenekar vezetőjének, az első karmester halála után pedig „capellmeisterre” nevezte ki.

Haydn zenéjére a nyugodt, kellemes hangzás, a bécsies polgári humor, a kedélyes, családias derű a jellemző. Ugyanakkor megtalálhatók műveiben a fájdalmas pátosz, a komoly tépelődés hangjai is. Haydn zenei hangjának fejlődése alapvetően eltér más komponistákétól. Ennek oka az Esterházyak szolgálatában eltöltött évek viszonylagos elszigeteltsége, mialatt sok mindent magának kellett kikísérleteznie. Haydnt tekintjük a klasszikus szimfónia atyjának, ő dolgozta ki a vonósnégyes formáját, és ő a Händel utáni korszak legnagyobb oratórium-komponistája.

Haydn művei kétszáz év után is rendszeresen ott vannak a hangversenytermek műsorán. Az idei évforduló kapcsán a környező országokban más-más szempontból mutatták be gazdag életművét. A fertői kastélyban rendezett koncertsorozat keretén belül például korabeli hangszeren és felállásban adták elő Haydn összes ott komponált szimfóniáját, a Cseh Rádió harmadik adóján, a Vltaván pedig délutánonként felhangzott Haydn mind a 104 szimfóniája.

Olvasóink többsége bizonyára tudja, hogy a Fertő-tó és környéke – beleértve az Esterházy-kastélyt – 2001-től a Világörökség része. A tó északi része autópályán, Pozsonyon keresztül, nem egészen két óra alatt elérhető.

Detáry Attila

Száz éve született Radnóti Miklós

Radnóti Miklós 1909. május 5-én született Budapesten, zsidó családban. Születése édesanyja, Grosz Ilona, és ikertestvére életébe került. Édesapja, Glatler Jakab kereskedelmi utazó volt, a Rimaszombat közeli Nemesradnót községből származott, innen vette tehát vezetéknévét a költő. Egy nővére volt, Klára. Radnóti 1927/28-ban elvégzett egy tanévet a csehországi Liberec textilipari főiskoláján, majd onnan visszatérve nagybátyja textil-nagykereskedésében helyezkedett el. 1930-ban beiratkozott a Szegedi Ferenc József Tudományegyetem bölcsészeti karának magyar-francia szakára.

A Nyugat című folyóirat harmadik nemzedékének tagja lett. 1935-ben feleségül vette Gyarmati Fannit. Radnóti többször járt Franciaországban, és francia verseket, meséket ültetett át magyar nyelvre. Irodalmi munkásságáért 1937-ben Baumgarten-díjat kapott. A második világháború idején többször behívták munkaszolgálatra. 1944 novemberében a szerbiai bori munkatáborból Németország felé tartó úton Győr közelében agyonlőtték, s tömegsírba temették.

A tragikus sorsú költőnek rövid pályafutása ellenére sikerült maradandót alkotnia, s ezzel a 20. századi magyar irodalom halhatatlanjai közé emelkednie. A háború előtti és háborús évekből származó verseiből is a humanizmus és a hazaszeretet sugárzik. Weöres Sándor a következő szavakkal méltatta a fiatalon elhunyt költőt: „Radnóti Miklós oly átlátszóan tiszta volt, hogy az ilyet nem szoktuk nagynak tekinteni életében; persze épp ez az átlátszóság az igazi nagyság...”

AT

Radnóti Miklós: Nem tudhatom...

Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, nekem szülőbázám itt e lángoktól ölelt kis ország, messzeringó gyerekkorom világa. Belőle nőttek én, mint fatörzsből gyöngye ága s remélem, testem is majd e földbe süpped el. Itthon vagyok. S ba néha lábamboz térdpepel egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom, tudom, hogy merre mennek, kik mennek az uton, s tudom, hogy mit jelentet egy nyári alkonyon a házfaláról csorgó, vöröslő fájdalom. Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj, s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály, annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát, de nekem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát, az gyárat lát a látsón és szántóföldeket, míg én a dolgozót is, ki dolgozást remeg, erdőt, füttyös gyümölcsöt, szőlőt és sírokat, a sírok közt anyókat, ki balkan sírokat, s mi főntről pusztítandó vasút, vagy gyárizem, az bakterbáz s a bakter előtte áll s üzen, piros zászló kezében, körötte sok gyerek, s a gyárat udvarában komondor bempereg; és ott a park, a régi szerelmek lábnyoma, a csókok íze számban hol méz, hol áfonya, s az iskolába menvén, a járda peremén, hogy ne feleljek aznap, egy kőre léptem én, im itt e kő, de főntről e kő se látható, nincs műszer, mellyel mindez jól megmutatható.

Hisz bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép, s tudjuk miben vétkezünk, mikor, hol és miképp, de élnek dolgozók itt, költők is büntelen, és csecsszópók, akikben megnő az értelem, világot bennük, őrzik, sőtét pincékbe bíjva, míg jelt nem ír hazánkra újból a béke ujjá, s fojtott szavunkra majdan friss szóval ők felelnek.

Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleg.

Vázlat a szleng és a magyar nyelv kapcsolatáról

Hogy Kazinczy Ferenc korától jelentős változáson ment keresztül a magyar nyelv, ezt a tényt az irodalmi nyelv és a nyelvjáráások változásai is bizonyítják. Még szembetűnőbb változásokat tapasztalunk, ha például a csoportnyelveket tanulmányozzuk. Ebben különösen meggyőző segítséget nyújthatnak, csak például említve: Balogh Robert, Csányi Vilmos, Egressy Zoltán, Garaczi László, Grecsó Krisztián, Parti Nagy Lajos, Tokaji Zsolt, Varró Dániel és mások alkotásai. Aki a szleng napi forrongására kíváncsi – akár csak a felszínen, akár a mélység összefüggései vonatkozásában – kattintson a google kereső segítségével a szleng szóra, s máris valóságos terület, terület, asztalkám élményben lesz/lehet része.

A csoportnyelvek körébe tartoznak az életkori nyelvváltozatok (elsősorban az ifjúság nyelve), az argó (alvilági elemek, titkos csoportok közösségi nyelve, például a tolvajok nyelve) és a szleng.

Nyelvtörténeti adatokból tudjuk, hogy a magyar nyelvben a 18. század utolsó évtizedeiben jelent meg először az argó, másképpen a tolvajnyelv. Már ekkor gyűjtötték az alföldi zsvány nyelvet, a 19. századtól kezdve pedig időről időre megjelentek tolvajnyelvi, diáknyelvi gyűjtemények. A korabeli bűnügyi hatóságok állították össze az első fennmaradt szójegyzéküket, amely a bűnözők sajátos kifejezéseit rendszerezte. Ezt a gyűjteményt később újabbak követték. Az idő tájt „nyalavi nyelv” elnevezéssel illették a bűnözők titkos nyelvét, amely a mai argó (tolvajnyelv [jassznyelv]) őse volt. A ma is használatos megruház (megver) már akkor élt.

Az a legmarkánsabb nyelvészeti vélemény, hogy vidéki keletkezésű a tolvajnyelv, amely a 19. század végén vegyült el a német tolvajnyelvvél (a rotwelsch-sel) a világvárossá fejlődő Budapesten. A tolvajnyelv sajátosságait feltáró kutatásokból tudjuk, hogy a budapesti argó 20%-ában magyar elemű volt, később jelentősen magyarosodott, de megőrizte az idegen elemeit a héber-jiddisből, a cigányból és a németből. Vannak olyan nézetek a magyar nyelvészetben, melyek szerint az argó számos elemét letompítva, társaságban alkalmazhatóvá a szleng tette, ezt igazolják a csaj (lány),

dumál (beszél, nagyon mondja a magáét), kaja (ennivaló), meló (munka), pasas (férfi), pia (ital) stb. szavak is.

Mi is tulajdonképpen a szleng?

A szleng a nagyvárosokban kialakuló, alvilági elemekből átvett szavakkal tarkított nyelvváltozat, valamely társadalmi réteg, csoport sajátos szóhasználat.

A magyar és más nyelvészeti munkák szerint a szleng fogalma nem egyértelmű kategória, mivel ez a szakkifejezés más formákban és más-más jelentésrétegben található meg a szakirodalomban. A nyelvészekről függetlenül azonban él a mindennapok használatában is az argó, a jassznyelv, a szleng és a zsargon terminus technicus.

A probléma bonyolultabbá válik azért is, mert: hová is tartozik az ifjúsági nyelv? Fábián Pál az általa végzett kutatás nyomán azt állítja, hogy a csoportnyelvek között létezik, és napjainkban vív ki magának nagyobb jelentőséget és „nyelvi terület”-et ez a nyelvréteg: „(...) ezek a rétegnyelvek természetesen nem külön nyelvek, hanem a nemzeti nyelvnek kevésbé önálló, csak szókészletileg különböző kiágazásai”.

Az ifjúsági nyelvnek a zsargontól való különbözőségét ebben látja Kovalovszky Miklós: „Ennek a nyelvi elkülönülésnek az indítóoka és ösztönzője nem annyira a titkosság (...), mint a tolvajnyelvben, hanem inkább a csoport összetartozásának és a csoporthoz tartozásnak, beavatottságnak a kifejezése”.

Az „Orosz szleng szótár” szerzői, Juganov és Juganova ezt a megállapítást lényegében kiegészítik azzal, hogy az ifjúsági nyelv egy belépőjegy a beszélgetők közegebe. De ennek a belépőjegynek nem praktikus célja van, mint a tolvajoknál, ez csak egy úgynevezett „kollektív játék”. Él olyan nyelvészeti felfogás, miszerint az ifjúsági nyelv egyértelműen a zsargonhoz (szlenghez) tartozik annak alapján, hogy legfontosabb jellemzője az elkülönülés. Az igaz, hogy ez jellemző a tolvajnyelvre, a katonazsargonra, sőt a szaknyelvekre is, ám a további elkülönülés, illetőleg csoportosítás nehézséget okozhat a tudósoknak.

Érdekesen bánnak az ifjúsági nyelv fogalommal a magyar szerzők is. Egyértelmű, megnyugtató, lényegre törő definíciót nem találni, inkább körülíró, részletező elemzések láttak eddig napvilágot. De ennek a sokkal részletesebb problémafelvetésnek az eredménye az, hogy világosan átláthatók az ifjúsági nyelv jellemzői. Több kutató meg egyezik abban, hogy nagyon fontosnak tekinthető az argó, a zsargon, a szleng, illetőleg ifjúsági szleng vagy ifjúsági nyelv szakkifejezések elkülönítése.

Viszonyulhatunk úgy is az ifjúsági nyelvhez, állítja Radek Patloka, hogy azt általánosan megértett, tehát nem egy társadalmi csoport kiváltságának nevezzük. Hoffmann Ottó is állítja, hogy „ifjúság nyelve nem specifikus iskolai nyelv (nem iskolai szleng vagy diákzsargon), nem korlátozódik csupán az iskolai élet elnevezéseire, hanem kiterjed szinte az élet egészére.” Tolcsvai Nagy Gábor a társadalmi rétegződés és a nyelvi norma kérdéseivel foglalkozó dolgozatában arra figyelmeztet, hogy „az argó ismertebbé vált az ifjúság előtt”, de senki sem beszél arról, hogy ennek a két nyelvi rétegnek a jellemzői egybeolvadnak.

Az ifjúsági nyelv szókészletét több nyelvészeti és nyelven kívüli tényező határozza meg.

Ha azt állítjuk, hogy a szleng a köznyelvnek egyik kiágazása, akkor az így alakult szleng szavak neologizmusoknak nevezhetők, és ettől a szóalkotástól nem távoliak a metafora, a metonímia és a szinekdoché mint névátviteltípusokkal teremtett szavak, kifejezések. „A szemantikai átalakítások hű képet adnak a mai fiatalok képzettársító és asszociáló képességéről. Legtöbbször a tárgykép hasonlóságán alapuló metaforikus változtatást alkalmaznak” – állítja Sipos Pál. Minden, ami körülveszi a fiatalokat, aláveti magát az átalakulásnak.

Nehéz megadni a választ az alapkérdésre: mi a szleng? Kizárásos alapon közelíthetjük meg a fogalmat a legbiztonságosabban. A szleng nem nevezhető nyelvjárásnak, mert a szleng frazeológiájának zömét önkényes, tudatos szóalkotások teszik ki. De nem nevezhetjük argónak sem, „mert ma már nem csak a társadalmon kívül álló, alvilági elemek szókincsét jelenti” Parapatics Andrea szerint, aki nem tartja se zsargonnak, sem kizáró-

lag diáknyelvnek, és nem fogadja el Bárczi Géza „pesti nyelv” megjelölését sem. A szleng a lényegét tekintve inkább olyan jelenség, amely a beszédhelyzettel függ össze. Informális, bizalmas társalgásban, oldott légkörben szívesen fűzzük beszédünkbe, írásunkba is a szleng sokszor igen találó, vagy netán vicces, gyakran azonban vulgáris elemeit.

A témakörök nagyon különbözőek: ember, testrész, nő, férfi, iskola, egyetem, barátság, szerelem, fiú-lány viszony, gyermek-szülő kapcsolat, táncház, rendőrök, járművek, hajviselet, ruházat, étkezés stb. Az életnek ezekkel a jelenségeivel az ifjúság is naponta összeütközik. A szabályos, mindennapi élet ellentételeként a fiatalok módosítják legtöbbször a nyelvüket. Ennek a módosított nyelvnek az a feladata, hogy a már megkopott nyelvi elemeket helyettesítse szokatlanul merész, élénk, stilisztikai szempontból gyakran vulgárisnak tetsző szavakkal.

A metaforikus, metonímias átvivés a tárgynak vagy jelenségnek a legtípikusabb, legérdekesebb tulajdonságát érinti. A fiatalok a fantáziájukban – Sipos Pál szavai után – „elengedik magukat”. Például a néhány éve nagyon divatos cipőt, amit egy világhírű cég bocsátott ki, a szilárd, masszív alakja miatt a magyar ifjúság terepjárónak nevezte. Vulgárisabb elnevezése szartaposó. Az olyan mindennapos használati tárgyat, mint például az öngyújtó, az ifjúság a maga módján humorosan alakította át zsebzsánára az 1979-ben Magyarországon történt zsanai gázkitörés analógiája alapján.

Ezeken a példákon is látható, hogy a metaforikus, asszociáló szóalkotás a különböző népek szlengjében hasonló is lehet, különösen látható ez a testrészeknek a szleng által való megnevezése alapján. Mivel az emberi testrészek mindenhol alakra egyformák, mindig sok hasonló metaforikus megnevezést hívnak életre. Például a magyar szlengben a fejét dinnyének, diónak, kókuszknak, golyónak, töknek, töksinek nevezik. A csehben és az oroszban is a fej megnevezései közt több kifejezés a főzelék- vagy gyökérnövény témához kapcsolódik: tykev (tök – a csehben) тыква (tök – az oroszban), hlávka (káposztafej – a csehben, de ez a cseh nyelvben nem gyakori), кочан (káposztafej), kokos (kókusz – a csehben), кокос (kókusz – az oroszban). Mikor ebben a gömbölyű formá-

jú fűrészporraktárban feltehető az agy, akkor a metonímia alapján a fej a magyarban már észtemető, a cseh nyelvben čajník, konvice (teáskanna), vagy kotel (bogrács), ám ezeket a cseh szlengben általánosan nem használják, az oroszban pedig чайник (teáskanna), vagy котелок (bogrács), de nem általános, hanem чайник/котелок, который варит (főző teáskanna/bogrács).

A funkcion, cselekvésen alapuló metonimikus átvivés a magyarban a szemből kuklyukot (kukucsáló lyukat), a szájból etetőt, csicsergőt, fecsegőt, a fülből kagylót, radart hozta létre, vagy a parabola kifejezést használja. A cseh szlengben a szem megfelelője a bulvy (kukucsálók, bámulók), a száj (zabáló, csicsergő) a csehben inkább a držka, a tlama, esetleg a chlebárna (pofa). Az orosz szlengben a szem гляделки, глязелки, зырки (kukucsálók, bámulók), a száj хавальник, говорильник (zabáló, csicsergő), a fül локаторы (radar/parabola).

Az osztályzatok metaforikus átvivései között közkedveltek a magyar szlengben az elégtelen elnevezései: karó, bot, fa, fenyőfa, egyenes ötös, kard, törzs stb.

A szlengben több eufemizáló szó is a tolvajnyelvből származik, például: megfúj, meglovasít, vagyis ellop, ami a cseh nyelvben seknout, štípnout, tulajdonképpen meglábosít, az oroszban стырить, слямзить, приделать ноги, ugyancsak meglábosít. Ha fűz valakit, azaz igyekszik rábeszélteni valamire, az oroszban подбить (kivág).

Az eufemizáló kifejezéseknek a jelentőségét a szlengben (a zsargonban) Reformatzskij úgy hangsúlyozta, hogy az eufemizálást tartotta a szleng (a zsargon) szóalkotás fő módszerének. Az eufemizálás nemcsak a trágár, vulgáris kifejezéseket helyettesíti, hanem a normális köznyelvi vagy szépirodalmi szavakat is. A táncolra azt mondja a magyar szleng, hogy билег, ráz, csörög, rázza a bolhákat, az a csehben třást se (remeg), hejbat zadkem (mozgatja a fenekét), klepat se (rángatózik), az oroszban трястить (remeg), двигать попой (mozgatja a fenekét), дергаться (rángatózik) stb.

Azt, hogy valaki valaminek a hatása alatt áll, így fejezi ki a magyar szleng: eldobom az agyam (valamitől, valami miatt). Azt, hogy valaki nagyképűsködik, azt a magyar szleng ekképpen mond-

ja: adja a bankot stb.

Tokaji Zsolt „Hová mennek a kacsák?” című lázadásregényében a középiskolások úgy beszélgetnek egymás között, ahogyan a következő részlet is példázza.

(...) Ezen talán Bogi és Vince rökönyödött meg a leginkább, nem értették, miért akar Zek ilyen gonosz játékot úzni Katával. A lány azonban már eldöntötte, hogy teljes mértékben ki fog állni Zek mellett, mert bármi legyen is a célja, a fiú sohasem fogja őt cserbenhagyni. Inkább lesz a cinkosa, mint a beparázott áldozata, és azt is tudta, hogy csupán saját magán múlik, melyiket választja.

– A lófasz! – kiáltotta Nagybé, és nagy ívbén a magasba dobta kinyújtott karjait, hogy lemondóan vagy elismerően Zek felé legyintsen. – Dumálj már itt össze-vissza! Jó, lehet, hogy ha stírólném Katát, azon még nem beszánád fel magad, de ha mondjuk, megdugnám?

– Ha megdugnád? – tünődött el Zek, a hangja pedig a csajokat bugyijukból kihámozó száraz és komor volt. – Ha Kata is akarná, örülnék neki. Ha Kata nem akarná, és te megerőszakolnád, megölénélek. Ha Kata akarná ugyan, de te nem elégíténéd ki, megvernélek. Szóval, kurvára nem mindegy, hogyan dagnád meg. De féltékeny nem lennék! (...)

(Tokaji Zsolt: Hová mennek a kacsák?)

Ez a nyelvi stílus, amely számos olvasó ízlését borzolhatja, kétségtelenül a mindennapok világából való: zaklatott, jövőt kereső, önmagukat megismerni akaró, csalódott, értékvágyó és értékekre nem nagyon találó emberek szókinccséből, vagyis ízig-vérig a ma emberének a világlátását mutatja. Szokatlan? Bizonyos értelemben szokatlan. Ugyanakkor azt is bizonyítja, hogy az egyes generációk, így az előttünk haladók s a maiak is, keresték, keressük a gondjaik, az élethelyzeteik, a problémáink nyelvi megfelelőit. Az ember mindig is keresi az örömeihez, a gondjainkhoz illő szókinccset. Hogy darabosabbnak látszik a mostani? Milyen a világ, amelyben élünk?

Ennek a Tokaji-regénynek a cseh nyelvi és cseh nyelvű környezetbe helyezésekor a vulgáris kifejezések megfelelőseit a műfordítói alkotómunka mellett nem egyszer izgalmas búvárkodással kel-

lett és lehetett összegyűjteni, válogatni, alkalmazni. Érdekes, mindenképpen tanulságos tapasztalatokhoz jutott a „Hová mennek a kacsák?” fordításakor Radek Patloka. Az a nyelvezet, amelyet Tokaji Zsolt használt ebben, a második regényében, bizonyítja, hogy ma már testes szótárba szedhető a gyermek–szülő világát bemutató, körülrajzoló szókinccs.

Jelen írásunkat és példaanyagát a magyar nyelv

évében a fentiekben rendezve most tovább adjuk másoknak, hogy az elmélet és a nyelvhasználat felől szemlélve mások is hagyjanak egy-egy lenyomatot, vagy erőteljesebb rendezőelvet a magyar szleng kortörténeti és/vagy nemzetközi összehasonlító kutatásában.

Dr. H. Tóth István egyetemi docens, vendégtanár
Radek Patloka műfordító
Károly Egyetem Filozófiai Fakultása, Prága

Gyimóthy Gábor: Nyelvlecke

*Egyik olaszóra sodrán,
Ím a kérdés felmerült:
Hogy milyen nyelv ez a magyar,
Európába hogy került?*

*Elmeséltem, ahogy tudtam,
Mire képes a magyar.
Elmondtam, hogy sok, sok rag van,
S hogy némelyik mit takar,*

*És a szókinccsben mi rejlik,
A rengeteg árnyalat,
Példaként vegyük csak itt:
Ember, állat hogy balad?*

*Elmondtam, hogy mikor járunk,
Mikor mondom, hogy megyek.
Részeg, hogy dülöngél nálunk,
S milyen, ha csak lépdelek.*

*Miért mondom, hogy botorkál
Gyalogol, vagy kódorog,
S a sétáló szerelmes pár,
Miért éppen andalog?*

*A vaddisznó, hogy ha roban,
Nem ütget, de csörtet - és
Bár alakra majdnem olyan
Miért más a törtetés?*

*Mondtam volna még azt is bát,
Aki fut, miért nem lobol?
Miért nem vág, ki mezőn átvág,
De tán vágat valahol.*

*Aki tipeg, miért nem libeg,
S ez épp így nem lebegés, --
Mindhogy nem csak sánta biceg,
S bebegés nem rebegés!*

*Mit tesz a ló, ha poroszkál,
Vagy pedig, ha vágtazik?
És a kuvasz, ha somfordál,
Avagy akár bóklászik.*

*Lábát szedi, a ki kitér,
A riadt őz elszökell.
Nem ront be az, aki betér . . .
Más nyelven, hogy mondjam el?*

*Jó lett volna szemléletni,
Botladozó, mint balad,
Avagy milyen ögyelegni?
Egy szó - egy kép - egy zamat!*

*Aki 'slattyog', miért nem 'lófrál'?
Száguldó hová szalad?
Ki vánszorog, miért nem kószál?
S aki kullog, bol marad?*

*Bandukoló miért nem baktat?
És ha motyog, mit kotyog,
Aki koslat, avagy kaptat,
Avagy császkal és totyog?*

*Nem csak árnyék, aki suban,
S nem csak a jármű robog,
Nem csak az áradat roban,
S nem csak a kocsi kocog.*

*Aki cselleng, nem csatangol,
Ki 'beslisszol' elinal,
Nem 'battyog' az, ki bitangol,
Ha mégis: a mese csal!*

*Hogy a kutya lopakodik,
Sompolyog, majd meglapul,
S ha ráförmedsz, elkotródik,
Hogy mondjam ezt olaszul?*

*Másik, erre settenkedik,
Sündörög, majd elterül.
Ráripakodsz, elődalog,
Hogy mondjam ezt németül?*

*Egy csavargó itt kóborol,
Lézensz, ödöng, csavarog,
Lődörög, majd elvándorol,
S többé már nem zavarog.*

*Ám egy másik itt tekereg,
-- Elárulja kósza nesz -
Itt kóvályog, itt ténfereg . . .
Franciául, hogy van ez?*

*S hogy a tömeg miért özőnlík,
Mikor tódul, vagy vomul,
Vagy bömpölyög, s még sem ömlík,
Hogy mondjam ezt angolul?*

*Aki surran, miért nem oson,
Vagy miért nem lépeget?
Mindezt csak magyarul tudom,
S tán csak magyarul lebet. . .!*

„Bátran kijelentetem, hogy miután évekig tanulmányoztam a magyar nyelvet, meggyőződésemmé vált: ha a magyar lett volna az anyanyelvem, az életművem sokkal értékesebb lebetett volna. Egyszerűen azért, mert ezen a különös, ősi erőtől duzzadó nyelven sokszorta pontosabban lebet leírni a parányi különbségeket, az érzelmek titkos rezdüléseit.”
George Bernard Shaw
drámaíró

A régi városháza egykor és ma

Alig néhány lépésnyire a középkori város legfontosabb pontjától – a piactól – található a gótikus és reneszánsz stílusvonásokat ötvöző régi brünni városháza. Impozáns tornya messziről vonzza az arra sétálók tekintetét. Aki meglátogatja, nemcsak az épület szépségében gyönyörködhet, hanem megismerkedhet a hozzá fűződő mondákkal is.

Amikor a 13. század első felében a település városi rangra emelkedett, szükség volt egy új, méltóságteljes közigazgatási épületre is. Ekkor – 1240 körül – keletkezett a városháza magja és a hozzá kapcsolódó torony. Az eredeti épületet az idők során többször átépítették. A 14. század közepén, majd a 15. és 16. század fordulóján gótikus szellemben alakították át. A gótikus elemek közül mindenekelőtt az 1510–1511 között készült díszes kőportál érdemel figyelmet, amely a kor neves kőfaragója és építésze, Anton Pilgram mun-

kája. Az épület reneszánsz részei – a belső udvar valamint az erkéllyel és jellegzetes sisakkal ellátott torony – a 16. századi korszerűsítés idejéből származnak. Az utolsó nagymértékű újjáépítésére a 17. század közepén, a svédek okozta pusztítás után került sor a kor jelentős brünni építésze, Jan Erna vezetésével.

A régi épületeket gyakran övezik mondák, s ez alól a régi városháza sem kivétel. Első pillantásra szembetűnő, hogy a már említett faragott kőportál nem szimmetrikus: központi fiáléja elhajlik. A monda szerint a városatyák a homlokzatért nem akarták kifizetni a kőfaragónak megígért összeget, noha a munka kifogástalan volt. A mester ezért bosszúból ferdére faragta a központi tornyocskát és eltűnt. Bár állítólag több ízben megkísérelték a szépséghiba kijavítását, a mester átka miatt a fiálé mindig újra meghajlott. (Valójában kései gótikus építészeti bravúrról van szó: a mester „megszegte” a szokásos szimmetriát, amivel sokkal vonzóbbá tette a homlokzatot.)

A torony átjárójába belépve két régi relikviát találunk, a kereket és a sárkányt, amelyek Brünn szimbólumaiként élnek a köztudatban. A falon látható kocsikerék egy merész fogadás eredménye. A történet szerint egy lednicei kocsmában néhányan fogadtak Jiří Birk kerek mesterrel, hogy nem képes egy nap alatt megfelelő fából kereket készíteni, és azt kapuzárásig az 50 kilométerre levő Brünnbe juttatni. Birk mester teljesítette a feladatot, ám az emberek ettől kezdve kerültek, mert úgy gondolták, hogy a mű csakis az ördög közbenjárásával sikerülhetett.

Az átjáró mennyezetén egy hatalmas felfüggesztett sárkányt, helyesebben krokodilt látnak. (A krokodilt a középkorban ezen a vidéken még nem ismereték.) Úgy tartják, hogy a sárkány a Svatka folyó mellett élt, és rettegésben tartotta a város lakóit. A városatyák nagy jutalmat ígértek annak, aki elbír vele. Végül egy, a városba vetődött hentesinas bánt el a szörnnyel. Marhabőrbe varrt oltatlan meszet használt csaliként. Amint a rettegett krokodil felfalta a csalit, és ivott a Svatka

vizéből, a mész dolgozni kezdett a gyomrában, egyre nagyobbra puffasztotta, amíg szét nem pukkadt. Az inas megkapta jutalmát, a brünniek pedig újra nyugodtan alhattak.

A hajdani városháza egészen 1935-ig töltötte be eredeti funkcióját. Történelmi termeit ma is látogatja a nagyközönség. Információs és kulturális központként működik, kiállításoknak, rendezvényeknek ad otthont. Legnagyobb attrakciója talán mégis a közel 63 méter magas torony, ahonnan kiváló kilátás nyílik a városra.

Friss fejlemény az épület történetében, hogy a városi önkormányzat a jelenleg felújítás alatt levő belső épületszárnyban irodákat és közösségi helyiségeket létesít a városban élő kisebbségek számára. Ennek köszönhetően a brünni magyarok is hamarosan ebben a patinás épületben kapnak otthont.

DI

KÖNYVAJÁNLÓ

Magyarok a nagyvilágban Akik által előbbre haladt a világ

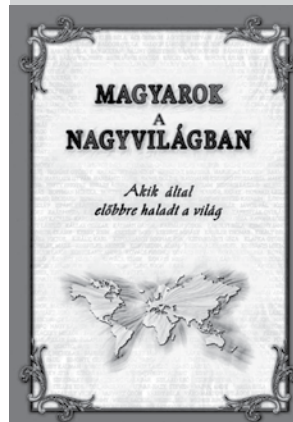
Világhírű művészek és hírességek, tudósok és neves feltalálók, Nobel- és Oscar-díjasok, üzletemberek és vállalkozók, miniszterelnökök és közismert politikusok, olimpiai és világbajnok sportolók, vagy csak a hétköznapi élet szereplői ők, akikről e könyv szól. Közös bennük, hogy magyar gyökerekkel rendelkeznek, szülőföldjük – nekik vagy őseiknek – a Kárpát-medence Magyarország.

Útra keltek (vagy hajdanán szüleik), olykor azt sem tudván, hová sodorja őket a sors. Menniük kellett, politikai, vallási, egzisztenciális, morális okokból, vagy mert hajtotta őket a világ felfedezése utáni vágy. Gyakorta egy szál ruhában, pár fillérrrel a zsebben, nyelvtudás és

kapcsolat nélkül vágta neki a nagy útnak. A semmiből kezdték újra életüket egy idegen földön, egy idegen kultúrában.

Most – jelképes értelemben – e könyv által hazatérnek. Élettörténeteikből kiderül: sokan közülük nem csak a magyarság hírnevét öregbítették, hanem a világot is előbbre vitték. Munkásságuk az egyetemes magyar kultúra része.

Több mint tíz éven át, sok-sok országban egy kis csapat kitartóan gyűjtötte és készítette ezeket az írásokat: mintegy félezer életrajz, több mint fél-száz közösség-történet sok száz képillesztéssel, s mintegy négyszáz szervezet elérhetőségét tartalmazó címtárral. A Médiamix Kiadó kiadványa bizonyos értelemben egyedülálló, mert informatív, olvasható, szórakoztató, képekkel gazdagon illusztrált, olykor megrázó, lélekfelemelő tartalommal bíró írások összessége, s ilyen széles reprezentációval még nem jelent meg életrajzgyűjtemény az emigráció magyarságáról. További információk: www.pano-rama.hu.

Rákóczi sugárút Rodostóban

II. Rákóczi Ferenc magyar fejedelemről neveztek el 2009. június 11-én a törökországi Rodostóban (ma Tekirdag) azt a sugárutat, ahol a fejedelem emigrációjának otthont adó egykori háza áll, és amely már negyven éve emlékmúzeum.

Törökországban a négy-napos hagyományos Cse-resznye Fesztivál keretében rendezték meg Rodostóban a Magyar Napot, és tartották meg a Rákóczi Ferenc sugárút névadó ünnepségét. A Márvány-tenger partján fekvő város vezetése ugyanis úgy határozott, hogy ezentúl II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) nevét viselje az a sugárút, ahol a bujdosó fejedelem egykori háza áll. A városatyák azt hangsúlyozták, hogy számukra is fontos a magyar vezér emlékének megőrzése, és úgy tartják, hogy a rodostói II. Rákóczi Ferenc sugár-

út méltó emléket állít a vezérlő fejedelemnek.

Rákóczi az általa vezetett szabadságharc leverése után 1717. október 10-én szállt partra negyven hívével együtt Gallipoliban III. Ahmed szultán meghívására, és Rodostóban telepedett le, itt élt remete életet haláláig.

A fejedelemnek otthont adó épületet két éve a magyar külügyminisztérium teljesen renováltatta, most pedig a múzeumot korszerűsítik a legmodernebb muzeológiai elvek szerint.

A rodostói Magyar Nap másik jelentős kulturális eseménye volt, hogy Németh Mária isztambuli főkonzul megnyitotta a Magyarok nyomai Törökországban című kiállítását, amely bemutatja a magyar és a török nép sok évszázados, szerteágazó és sokoldalú kapcsolatát a nyelvi és népzenei hasonlóságoktól kezdve a magyar szabadságharcos emigránsok befogadásán át Széchenyi Ödön munkásságáig (ő teremtette meg a 19. század második felében a korszerű isztambuli tűzoltóságot).

Forrás: Felvidék Ma

Márai-emléktábla San Diegóban

Márai Sándor tiszteletére emléktáblát avattak San Diegóban. A kassai születésű író ugyanis ebben a dél-kaliforniai városban töltötte élete utolsó éveit, ott halt meg húsz évvel ezelőtt. Az évforduló kapcsán nagyszabású Márai-emlékünnepeket tartottak, ennek részeként avatták fel 2009. február 24-én Csikai Márta alkotását a Balboa parkban.

Az avatási ceremónián Bács Ferenc színművész – Márai megformálója az "Emigráns" című filmben – részleteket olvasott fel az író "Füves könyv" című munkájából.

Márai Sándor 1900-ban született Kassán. Elsősorban regényíróként ismert, bár szintén jelentős novella-, vers- és tárcáiírói munkássága, és néhány színdarabot is írt. 1948-ban emigrált. Rövid ideig Svájcban, Olaszországban élt, majd az Egyesült Államokba, New Yorkba költözött. 1968-ban rövid időre visszatért Olaszországba, majd ugyanebben az évben Kaliforniában, San Diegóban telepedett le. Ott lett öngyilkos 1989. február 21-én.

Forrás: Felvidék Ma

Márai Sándor: Az élet értékéről (részlet a Füves könyvből)

Az életem értéket csak a szolgálat adbat, amellyel az emberek ügye felé fordulunk. Ez kissé szigorúan és általánosan hangzik, de ez az egyetlen igazság, melyet minden következménytel megismertem. Senki nem ültet a virágos réten, mint Ferdinánd, a bika, s nem szaggolhatja büntetlenül a szép virágokat. Ember vagy, tehát ember módra és az emberek között kell élned.

Ember módra élsz, ha igazságosan élsz. Ha minden cselekedeted és szavad alján a szándék van: nem ártani az embereknek. Ha megkísérelted – feltűnés és büti szerep nélkül – segíteni az embereknek. Néha csak azzal, hogy nem hallgatód el az egyszerű igazságokat. Néha csak azzal, hogy nem mondd tovább, amit mások hazudnak. Néha csak azzal, hogy nem mondasz igent, mikor mindenki kiabál: „Igen, igen!” Egy életen át, következetesen, nem beleegyezni abba, ami az emberek hazugsága, nagyobb hősiesség, mint alkalmilag hangosan és mellvevegetve tiltakozni ellene.

A halálós ágyon csak akkor pihensz nyugodtan, ha mindenmap, minden öntudatoddal, az igazságot szolgálod. Néha nagyon egyszerű és kicsinyes az igazság. De te ne válogass. Emnyi az élet értéke.

České resumé

V úvodní rubrice Ze života svazu přinášíme shrnutí významných událostí naší organizace, které se odebraly v druhém pololetí roku 2008 a v prvním pololetí roku 2009. Informujeme také o celostátních událostech (sjezd delegátů Svazu Madarů, vzdělávací tábor pro Madary žijící v ČR) a programech organizovaných dalšími organizačními jednotkami Svazu Madarů žijících v českých zemích (Teplice, Ostrava).

Rubrika Výročí je věnována 250. výročí narození Ference Kazinczyho (1759–1831), významného maďarského básníka, spisovatele a reformátora maďarského jazyka, který byl vězněn na Špilberku. Dále připomínáme 200. výročí úmrtí slavného hudebního skladatele Josepha Haydna (1732–1809) a 100. výročí narození maďarského básníka Miklóse Radnótiho (1909–1944).

V rubrice Naše mateřština přinášíme článek, který pojednává o vztahu maďarského jazyka a slangu.

Rubrika Procházky po Brně zve tentokrát k návštěvě jedné z nejvýznamnějších památek historického centra Brna – Staré radnice.

V rubrice Zajímavosti informujeme o odhalení pamětní desky spisovatele Sándora Máraie (1900–1989) v americkém San Diegu a o pojmenování ulice v tureckém městě Tekirdag na počest významné osobnosti uberských dějin Ference Rákócziho II (1676–1735).

Támogatónk / Naši sponzoři:

B | R | N | O

Magistrát města Brna

Ministerstvo kultury
České republiky

**RÁKÓCZI
ALAPÍTVÁNY**

Partnereink / Naši partneři:

Kazinczy Ferenc Diákklub (Brünn), Prágai Magyar Kulturális Központ, Csemadok VV (Pozsony), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem (Budapest), Telnice község önkormányzata, Projekt Austerlitz, Knihovna Jiřího Mahena, Balassi Bálint Megyei Könyvtár (Salgótarján), Klub Alterna, Agentura Art

